

ПРАДМОВА

ГЕНАДЗЬ САГАНОВІЧ. Бітва пад Оршай 1514 г.: канфлікт інтэрпрэтацый у беларускім і расійскім «месцах памяці»

«месцах памяці»	10
Бітва пад Оршай у расійскай гістарыяграфіі	11
Бітва пад Оршай з беларускага гледзішча	16
Раскол заміж кансалідацыі	25
Вяртанне да «адзінага рускага народа»	30
Поле бою як «месца памяці»	35

НАПЯРЭДАДНІ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ

КШЫШТАФ КВЯТКОЎСКІ. Бітва на рацэ Вядрошы 14 ліпеня 1500 года. Ваенна-палітычныя перадумовы, абставіны і хада сечы, вынікі і значэнне

для ўсёй кампаніі 1500 года	40
Літоўска-маскоўскія палітычныя адносіны ў апошняй чвэрці XV стагоддзя. Чыннікі, якія прывялі да пераходу маскоўскай палітыкі ў дачыненні Вялікага Княства Літоўскага ў канфрантацыйную плоскасць	42
Пачатак літоўска-маскоўскай вайны. Пачатак баявых дзеянняў на літоўска-маскоўскім памежжы	53
Пачатак кампаніі 1500 года. Дзеянні паўднёвай маскоўскай арміі на Смаленшчыне	57
Планы маскоўскага боку. Смаленскі аператыўны напрамак	66
Марш цэнтральнай і рэзервной арміі на Мітквава Поле. Літоўскія планы і дзеянні перад бітвай	75
Марш літоўскай арміі на Вядрошу. Непасрэдня акалічнасці і ход сечы	83
Вынікі і непасрэдня аператыўныя наступствы бітвы на Вядрошы. Завяршальны этап кампаніі 1500 года	106
Высновы	118

ГЕДЫМІНАС ЛЯСМАЙЦС. Ад Вядрошы да Оршы.

Змены ў сістэме камплектавання войска ВКЛ	121
Войска ВКЛ у войнах з Масквой і татарамі	123
Сістэма камплектавання войска ВКЛ	130
Паспалітае рушэнне	130
Наёмнае войска	132
Высновы	138

УЛАДЗІМІР КАНАНОВІЧ. Рэканструкцыя бітвы

пад Клецкам 1506 г.	140
1. Агульныя меркаванні	140
1.1. Цяжасці, звязаныя з рэканструкцыяй бітвы ў Сярэднявеччы і пачатку Новага часу	140
1.2. Вобраз бітвы ў наратыўных крыніцах	141
2. Ваенныя сілы праціўнікаў	147
2.1. Войска ВКЛ канца XV — пачатку XVI стст.	147
2.2. Крымска-татарскае войска	160
2.3. Шляхі пранікнення татарскіх аддзелаў на землі ВКЛ і Польшчы, тактыка дзеянняў татарскага войска	164
3. Прастора бітвы	171
3.1. Прыродны ландшафт Ключыны ў старажытнасці	171
3.2. Клецкае княства ў Сярэднявеччы	171
3.3. Клецк у канцы XV — пачатку XVI стст	173
4. Бітва	180
4.1. Шлях гаспадарскага войска да Клецка	180
4.2. Лакалізацыя бітвы	183
4.3. Надвор'е ў час бітвы. Клімат у Познім Сярэднявеччы	197
4.4. Тактычныя дыспазіцыі праціўнікаў перад бітвай	199
4.5. Апошнія прыгатаванні бакоў да бітвы	203
4.6. Змаганне	205
4.7. Разгром галоўных сілаў праціўніка	209
4.8. Пастка	210
4.9. Пераслед	211
5. Пасля бітвы	213
5.1. Пахаванне забітых і ўшанаванне іх памяці	213
5.2. Развіццё Клецка пасля бітвы 1506 года	214
6. Асоба Глінскага	220
6.1. Цяжасці, звязаныя з вывучэннем асобы ў Сярэднявеччы	220
6.2. Прыдворнае грамадства і станаўленне характару героя	221
6.3. Фізічнае і духоўнае аблічча князя Міхаіла Глінскага	230
6.4. Стаўленне героя да смерці	232
6.5. Глінскі і гаспадар	233
СТАНІСЛАЎ ХЕРБСТ. Маскоўская вайна 1507—1508	238
Уступ	238
1. Палітычныя перадумовы	238
2. Ваенны тэатар	241
А. 1507 год	242
3. Падрыхтоўчыя захады ў Літве	242
4. Першы маскоўскі напад	243
5. Літоўскі паход	246

6. Другі маскоўскі напад	248
7. Ацэнка першага году вайны і далейшыя пляны	248
Б. 1508 год	250
8. Паўстаньне ў Літве	250
9. Прэвэнтывныя дзеяньні	253
10. Маскоўская канцэнтрацыя	255
11. Сустрэча пад Воршай.	259
12. Кароль пад Смаленскам — падрыхтоўка міру	263
13. Татарскі набег і выгнаньне Глінскага з-пад Мазыра.	265
14. Вынікі вайны	266

КШЫШТАФ КВЯТКОЎСКІ. Маскоўска-літоўская вайна 1507—1508 гг. Ваенныя аспекты	267
--	------------

КОНРАД БАБЯТЫНСКІ. Падняпроўскія крэпасці ў сыстэме абароны ўсходняй мяжы Вялікага Княства Літоўскага — XVI — палова XVII стагодзьдзя	290
--	------------

МАРАК ПЛЯЎЧЫНСКІ. Антымаскоўскія кааліцыі Ягайлавічаў у XVI стагодзьдзі.	305
---	------------

МІРАСЛАЎ НАГЕЛЬСКІ. Суперніцтва Рэчы Паспалітай з Маскоўскай дзяржавай за дамінаваньне ў цэнтральна-ўсходняй Еўропе ў XVI—XVII ст.	322
---	------------

РЭКАНСТРУКЦЫЯ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ: ІКАНАГРАФІЯ

ЗДЗІСЛАЎ ЖЫГУЛЬСКІ. «Бітва пад Оршай» — аналіз структуры карціны.	354
--	------------

Уступнае слова	357
--------------------------	-----

Аналіз	362
------------------	-----

Частка I: Лагер польска-літоўскіх войск і пераправа цераз раку	362
--	-----

1. (верхні правы кут карціны): Польска-літоўскі ўмацаваны лагер.	362
--	-----

2. (ніжэй, на правым беразе ракі): Штаб польска-літоўскіх войскаў	363
---	-----

3. (яшчэ ніжэй, на правым беразе ракі): Аддзел з 14 гусараў, які набліжаецца да пераправы (модульная група)	365
--	-----

4. (ніжэй, на правым беразе ракі): Аддзел з 14 капінікаў, што набліжаецца да пераправы (модульная група).	367
--	-----

5. (у гэтым жа месцы): Камандзір капінікаў.	368
---	-----

6. (ніжэй): пяхота маршыруе ў напрамку моста (модульная група).	369
---	-----

7. (ніжэй, на правым беразе ракі, у правым ніжнім куце карціны): Замак	370
---	-----

8. (сітуацыя на рацэ, зверху): Гусар на кані пераязджае раку	370
--	-----

9. (ніжэй): Чацвёра гусараў перапраўляюцца цераз раку ўплаў, пешшу	371
---	-----

10. (ніжэй): Пяцёра гусараў перапраўляюцца праз раку конна	371
11. (ніжэй): Пераправа праз раку пяцёх капійнікаў на конях.	372
12. (ніжэй): Два афіцэры цяжкаўзброенай конніцы.	372
13. (унізе): Мост і гармата	372
Частка II: Падрыхтоўка да бітвы на польска-літоўскім баку.	374
14. (на левым беразе Дняпра, у верхняй частцы карціны): Тры гусары альбо лёгкія вершнікі, якія сушацца на беразе	374
15. (побач, углыб поля бітвы): Харугва лёгкай конніцы, якая служыць «па-татарску» (модульная група).	374
16. (ніжэй): Сямёра гусараў размаўляюць, адпачываючы пасля пераправы (модульная група)	375
17. (ніжэй): Сямёра рыцараў-капійнікаў, якія адпачываюць пасля пераправы (модульная група)	375
18. (ніжэй): Два рыцары-капійнікі, якія абсушваюцца на беразе	376
19. (каля групы жаўнераў на адпачынку): Конны аркестр, складзены з бубначы і трох трубачоў	376
20. (на перадмаставым умацаванні, на левым беразе Дняпра): Група пехацінцаў, якія раскладаюць вогнішча	377
21. (справа ад групы стральцоў): Аўтапартрэт аўтара карціны	377
22. (вышэй групы рыцараў, якія адпачываюць пасля пераправы — у яловым пралеску)	378
23. (ніжэй, амаль у цэнтры карціны): Вялікі адзел капійнікаў.	379
24. (на левым флангу аддзела капійнікаў): Камандзір капійнікаў.	380
Частка III. Польска-літоўскія аддзелы ў баі	380
25. (у цэнтры карціны): Польская пехота (модульныя групы ці групы, набліжаныя да такіх)	380
26. (у тым самым месцы): Артылерыя першай лініі	382
27. (вышэй за артылерыйскі разлік): Атака лёгкай кавалерыі на правым флангу перадавых сіл.	382
28. (на левым баку): Гусар з шабляй нагала на чале аддзела	383
29. (у ніжняй частцы карціны): Атака лёгкай конніцы на левым флангу перадавых сіл.	384
30. (у верхняй частцы карціны, пасярэдзіне): Атака гусарскай конніцы з правага польскага крыла на маскоўскі полк левай рукі	385
31. (у верхняй частцы карціны, на правым баку): Гетман Астрожскі дае загад на пераслед праціўніка	385
32. (далей у напрамку руху конніцы Астрожскага): Літоўскі адзел татарскіх вершнікаў	385
33. (далей у гэтым жа напрамку): Сутычка літоўскіх татараў з маскоўскім аддзелам	388
34. (у правай верхняй частцы карціны, на дарозе ўздоўж ракі): Два гусары ў пагоні за маскоўскімі вершнікамі	388
35. (у верхняй частцы карціны, справа):	

Гусарскі камандзір у пагоні	388
36. (у верхняй частцы карціны, злева): Рыцары з польска-літоўскага боку гінуць у акружэнні	388
37. (ніжэй): Палеглы гусар	390
Частка IV: Маскоўскі бок	390
38. (у цэнтры карціны, з левага боку): Вялікі полк	390
39. (на правым флангу вялікага палка): Галоўнакамандуючы.	392
40. (перад вялікім палком): Авангард у баі з праціўнікам.	393
41. (ніжня частка карціны, з левага боку): Разгром палка правай рукі	393
42. (у гэтай жа частцы карціны, далей управа): Маскоўскія ваяры гінуць	394
43. (павелічэнне фрагмента сцэны 41): Уцёкі маскоўскага камандзіра.	395
44. (у верхняй частцы карціны, злева): Бой палка левай рукі	396
45. (у верхняй частцы карціны, з левага боку): Адступленне вялікага палка і палка левай рукі	396
46. (у левым верхнім куце карціны): Расцярушванне палка левай рукі.	396
47. (у правым верхнім куце карціны): Чацвёрта маскоўскіх верхнікаў, адступаюць з поля бітвы.	396
Высновы	398
Каментар	400

УЛАДЗІМІР ГУЦУЛ. Карціна «Бітва пад Оршай» —

прыдворная прапаганда ці рыцарскі эпас?	401
Характарыстыка помніка.	401
Эстэтычныя вартасці	406
Пазаэстэтычныя функцыі твора.	406
Даследчыя задачы	409
Канструкцыя баталісцкай нарацыі (апісання) і жанр твора	410
Дэталі, змешчаныя ў гістарычным кантэксце, і «дакументальнасць» твора	429
Сем рыцараў і баявы конь (іл. 15).	429
Турнірны даспех (іл. 16).	431
Рота закутых у латы коней (іл. 17).	434
Гусары і таранны бой (mounted shock combat).	436
Высновы.	439

АЛЯКСАНДР БОЛДЫРАЎ. Карціна «Бітва пад Оршай» і даследаванне яе прыдатнасці для вывучэння гісторыі ўзбраення. Да пытання аб гістарыяграфіі легендарнага палатна.	441
---	------------

РЭКАНСТРУКЦЫЯ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ: НАРАЦЫІ

- АЛЯКСАНДР КАЗАКОЎ. Лацінамоўныя нарацыўныя крыніцы пра Аршанскую бітву 1514 г.** 456
- I. Ліст караля Польшчы да караля Венгрыі і Багеміі. 458
- II. Кароль Жыгімонт да Папы Льва X 459
- III. Жыгімонт, кароль, арцыбіскуп Яну Ласкаму, паслу ў Рыме. 462
- IV. Ліст Пізо, апостальскага легата, да Яна Карыцця пра перамогу караля над москамі 464
- V. У год Пана тысяча пяцьсот чатырнаццаты 470
- МІНТАЎТАС ЧУРЫНСКАС. Вайна і культура ў Вялікім Княстве Літоўскім: казус 1514 года** 480

РЭКАНСТРУКЦЫЯ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ: ВОЙСКІ І ЎЗБРАЕННЕ

- ВІКТАР ЯКУБАЎ. Станаўленне найманага войска ў ВКЛ** 508
- КШЫШТАФ КВЯТКОЎСКІ. Аб арганізацыі ваеннай справы ў Польшчы, Літве і Масковіі ў пачатку XVI стагоддзя (на палях кнігі П. Дружджа «Орша 1514»)**. 529

ПРАТАГАНІСТЫ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ

- СТЫВЭН РОЎЭЛ. «Не кладзеце надзеяў на князёў»:** Міхал Глінскі, Жыгімонт Стары ды паны-рада 546
- ЛЯВОНЦІЙ ВАЙТОВІЧ. Князь Канстанцін Іванавіч Астрожскі як палкаводзец** 582
- ВАСІЛЬ УЛЬЯНОЎСКІ. «Збыты» старэйшы сын вялікага гетмана літоўскага Канстанціна Астрожскага Ілля: ад трыумфу да трагедыі** 593

ВЯЗНІ ВЯЛІКАЙ БІТВЫ

- ГЕРОНІМ ГРАЛЯ. Палонныя з-пад Оршы: паміж ягелонскай «прапагандай поспеху» і дзяржаўнымі інтарэсамі Масковіі (1514—1552)** 645
- КАНСТАНЦІН ЕРУСАЛІМСКІ. Вязні Вялікай бітвы: Турма ці эміграцыя?** 680

РЭХА ВЯЛІКАЙ БІТВЫ

- МІНТАЎТАС ЧУРЫНСКАС. Прапаганда перамогі пад Оршай (1514) у Еўропе: агляд крыніц, літаратурныя ды культурныя аспекты** 714

УЛАДЗІМІР КАНАНОВІЧ. «Пахвала князя Канстанціна Астрожскага» як крыніца для вывучэння ідэнтычнасці праваслаўнай эліты ВКЛ пачатку XVI стагоддзя	736
Уводзіны	736
Эсхаталагічныя матывы	739
«Правда господарская»	740
«Служба господарская»	743
«Возма Бога на помоч»	745
«Храбрыя воин и стратилат»	746
«Честь» і «Слава»	749
Высновы	751